

REGION KRAISHTE/KRAIŠTE

Strategija razvoja voćarstva 2013.-2016.

MAJ 2012.

SADRŽAJ

UVOD

1. POLAZNA OSNOVA

1.1. OKVIR

1.2. INTEGRACIJA U EU

1.3. MODERNIZACIJA

2. KRAISHTE REGION

2.2 SWOT ANALIZA - prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje

3. FAKTORI RAZVOJA VOČARSTVA

4. ANALIZA RAZVOJA VOČARSTVA

4.1. Značaj i osnovni trendovi

4.2. Ciljevi politike

4.3. Proizvodnja voća

4.4. Prerada i skladištenje

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

6. PREDLOZI PROJEKATA ZA DALJI RAZVOJ EKONOMIJE, PRIVREDE, POLJOPRIVREDE I VOČARSTVA U REGIONU KRAISHTE - nekoliko ideja

UVOD

Pred nama je strateški akcioni plan za region Kraište iz oblasti koji je urađen u sklopu projekta "Kraište - oblast jedinstvenih sorti voćaka", u daljem tekstu se skraćeno KROG koji se realizuje u okviru programa prekogranične saradnje Bugarska - Srbija IPA od jula 2011 do oktobra 2012 u saradnji Univerziteta za šumarstvo u Sofiji i lokalnih partnera opština Kiustendil, Bugarska i Bosilegrad i Kulturno-informativni centar "Bosilegrad" iz Srbije.

U realizaciji projektnih aktivnosti angažovani su i aktivno učešće su uzele lokalne samouprave, uz participaciju lokalnih stejkholdera, predstavnika lokalne samouprave, javnih i privatnih preduzeća, njihovih udruženja, nevladinih organizacija i grupa građana. Posebnu metodološku i stručnu pomoć pružili su eksperti koje je angažovao consultant Link Team Agencija. Izradu ovog strateškog dokumenta finansijski je podržala Evropska Unija, kroz projekat prekogranične saradnje sa Bugarskom.

Ovaj projekat ispunjava specifične ciljeve programa prioritetne ose 2: Unapređenje kapaciteta za zajedničko planiranje, rešavanje problema i razvoj, ključna oblast intervencije 2.2 Održivi razvoj kroz efikasno korišćenje regionalnih resursa.

Opšti cilj projekta: Proširenje saradnje u regionu Kraište sa ciljem da se stimulatивно utiče na razvoj proizvodnje ekološki čiste zdrave hrane, što je jedan od elemenata održivog razvoja.

Specifični cilj:

Identifikacija i očuvanje slabo poznatih mesnih sorti voća od kojih su neke poznate, a neke do sada neidentifikovane voćne kulture u regionu Kraište da se zainteresuju ciljne grupe radi zaštite i boljeg iskorišćenja prirodnih resursa da bi se stimulisala voćarska proizvodnja koja je ekološki čista, kao deo proizvodnje zdrave hrane.

Ciljne grupe i korisnici:

1. Poljoprivredni proizvođači - voćari, radi identifikovanja, dokumentovanja i podmlađivanja lokalnih sorti voća I njihovih sadnica.
2. Poljoprivredni specijalisti - agronomi i drugi stručnjaci za poboljšanje njihovih kvalifikacija u oblasti organske poljoprivrede
3. NVO zainteresovane za zaštitu biološke raznovrsnosti i korišćenje lokalnih sorti voća
4. Mala I srednja preduzeća u oblasti organske poljoprivrede i prehrambene industrije

5. Studenti i mladi ljudi, zainteresovani za organsku poljoprivredu i ekološke voćarstvo
6. Građani u pograničnom regionu Kraishte

Izrada ovog strateškog akcionog plana je uslovljena potrebom da se uzme aktivno učešće u procesu tranzicije ukupnog društveno ekonomskog sistema u region u tržišni sistem nakon veoma teškog perioda koji je značajno erodirao kvalitet života i uslova za rad u opštinama koje čine ovaj region. Konačno, izrada strateškog akcionog plana je usledila i kao odgovor na potrebu da se u značajnijoj meri naglasi odgovornost, uloga i značaj opštinskih uprava i njihove međusobne saradnje, u cilju daljeg programa razvoja, pa i u delu poljoprivrede, a naročito voćarstva kao zasebne grane.

Sam strateški akcioni plan je zasnovan na principima ekonomske efikasnosti, održivosti; poštovanja principa zaštite životne sredine, poštovanja polne i nacionalne ravnopravnosti, davanja jednakih prava svim građanima i afirmisanja uloge i značaja omladine kao nosioca budućeg razvoja i afirmacije opština regiona Kraishte. Ovako postavljeno strateško planiranje čini proces upravljanja razvojem opština u najvećoj mogućoj meri transparentnim jer je omogućilo da svi relevantni subjekti neposredno učestvuju u planiranju budućnosti.

Strateški dokument je izrađen na bazi detaljnog sagledavanja eksternih - makro-ekonomskih uslova i prilika, njenih strateških i razvojnih opredeljenja, razvojnih opredeljenja iskazanih na nivou država a polazeći od lokalnih prirodnih, kulturno-istorijskih i socio ekonomskih uslova; raspoloživih ljudskih, prirodnih, klimatskih, geografskih i radom stvorenih uslova i dobara vodeći računa o svim opštinama u regionu.

Izradi ovog dokumenta je prethodilo detaljno dijagnosticiranje stanja unutar opština – sagledavanja snaga i slabosti koje se u njenom razvoju ispoljavaju ali i uz sagledavanje šansi i opasnosti koje u većoj ili manjoj meri mogu uticati na perspektivu razvoja i opština I regiona. Treba istaći da ovaj strateški plan ne predstavlja spisak svih želja i potreba. On je nastao kao posledica činjenice da njegova implementacija treba da traje tri do četiri godine, dakle zasnovana je na programskom principu i prioritetima koji se u ovom periodu mogu realizovati sopstvenim i eksternim sredstvima finansiranja iz drugih razvojnih opredeljenja, domaćih i međunarodnih razvojnih i

finansijskih institucija, sredstva donatora i razvojnih fondova EU, USAID-a, SIDA, i sl. Strateški plan obuhvata, pre svega, razvoj voćarstva ali se u njemu takođe obrađuje i razvoj opštinskih infrastrukture i razvoj institucija, građanskih udruženja i privatnog sektora u regionu kao elemenata i osnove za brži i efikasniji razvoj.

Strategija je koncipirana kao skup bazičnih principa i predstavlja dokument koji utvrđuje ciljeve i projekciju dugoročnog razvoja voćarstva, bez ulaženja u operative tehnološko- tehničke aspekte, i planiranje onoga što moraju sami proizvođači. Naime, reč je o utvrđivanju politika koje treba da proizvedu mere kojima se stvara jednak ambijent za sve subjekte privređivanja u sektoru voćarstva.

1. POLAZNA OSNOVA

1.1. OKVIR

Glavna teza o budućnosti regiona "Kraishte" je snažna, efikasna podrška održivom razvoju. U ovoj tezi kombinuje se vizija ekonomskog rasta na osnovu ukupnih sredstava na raspolaganju oblasti, kao i ekološki i socijalni prosperitet stanovništva. Vizija je u skladu sa Evropskom Strategijom održivog razvoja 2002. Njen Glavni cilj je da se identifikuju i sprovede aktivnosti koje će doprineti kvalitetu života kroz stvaranje održive zajednice koje su u stanju da upravljaju i koriste resurse efikasno i promovisati potencijal za ekonomske socijalne i ekološke inovacije, a time obezbedi prosperitet, zaštitu životne sredine i socijalne kohezije.

Analiza pokazuje da održive poljoprivrede, održivi turizam i održivo voćarstvo je složena alternativa koja može da stvori uslove za razvoj društveno-ekonomskog potencijala ovog kraja. Razvoj u ovim sektorima privrede mogao bi zadržati i privući stanovništvo u ovaj region i stvoriti uslove za rekonstrukciju i završetak tehničke i socijalne infrastrukture. Na duži rok može da se očekuje primena sveobuhvatnih mera i ciljeva privlačenja ljudi koji bi voleli da žive u ovom regionu, pre nego u velikim gradovima.

Osnovni ciljevi grupe opština graničnog regiona "Kraishte" su kroz strategiju njihovog razvoja predstavljeni u dve osnovne grupe:

- Privlačenje investicija u oblasti turizma i poljoprivrede;
- Razvoj ljudskog kapitala, što znači zadržavanje i privlačenje ljudi koji rade i radno sposobnih, što povećava njihovu sposobnost da učestvuju u društveno ekonomskom razvoju i obezbeđivanje uslova za poboljšanje kvaliteta života lokalne zajednice.

Voćarstvo kao oblik biljne proizvodnje je važna privredna delatnost u regionu. Voćarstvo je jedna od najproduktivnijih poljoprivrednih grana.

Voćarska proizvodnja ima brojne komparativne prednosti u odnosu na ostale grane poljoprivrede. Proizvodnja različitih voćnih vrsta omogućava:

- korišćenje različitih područja i lokacija za proizvodnju;
- gajenje voćaka na različitom kvalitetu zemljišta (fizičke, hemijske i druge osobine);
- voćarsku proizvodnju u različitim klimatskim uslovima.

U području naše dve zemlje postoje izvanredne mogućnosti za uspevanje gotovo svih voćnih vrsta. Tome pogoduju povoljni zemljišni i klimatski uslovi. Proizvodnja voća u regionu nije uskađena sa prirodnim prednostima, kojima raspolažemo; budući razvoj treba usmeriti na još intenzivniju proizvodnju voća visokih prinosa i vrhunskog kvaliteta plodova. Značajan podatak za proizvođače je da se proizvodnjom voća ostvaruje se 10-20 puta veća vrednost proizvodnje po hektaru nego pri proizvodnji npr. pšenice i kukuruza. Proizvodnja voća može da bude veoma profitabilna delatnost posebno ako se proizvođači opredele za izvoz, ali tržišno orjentisanom proizvodnjom to se može postići samo ako su tehnologija gajenja i kvalitet plodova usklađeni sa zahtevima tržišta.

Kao ilustrativan primer navodimo proizvodnju u Srbiji u proteklim godinama:

ROD VAŽNIJIH VRSTA VOĆA (u tonama)

VRSTA	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Jabuka	198.030	240.000	245.000	236.000	281.868	239.945
Kruška	46.739	57.717	60.523	61.886	67.771	47.501
Šljiva	304.351	556.000	681.000	607.000	662.631	426.846
Breskva	51.618	59.127	65.624	62.666	77.230	68.636
Kajsija	13.633	21.863	22.952	22.301	31.157	22.936
Trešnja	19.767	23.302	28.546	29.551	29.228	22.201
Višnja	63.870	80.510	99.893	89.746	105.353	66.224
Orah	20.649	23.751	24.823	24.405	25.172	21.419
Jagoda	32.299	35.457	33.129	37.924	35.799	32.973
Malina	84.331	79.680	76.991	84.299	86.961	83.870

Možemo reći da je poslednjih par godina jedno od atraktivnih pitanja ekonomije u regionu bilo donošenje odluke u kom će se pravcu razvijati poljoprivreda. Bilo je vreme da zemlje u regionu donesu nove strategije razvoja poljoprivrede. Posle pedeset godina planske privrede, deset godina izolacije (u Srbiji), par godina nesigurnosti i diskusije u kom pravcu zelimo da idemo, vreme je da se pođe napred, u regionalnom smislu jer su ove činjenice uticale na obe zemlje I Srbiju I Bugarsku. Poljoprivreda je na putu promena. One će obihvatiti tri najvažnija elementa:

- *Završetak tranzicije iz socijalizma ka potpunoj tržišnoj ekonomiji*
- *Integraciju I pridruživanje E, tj. Usklađivanje sa EU standardima*
- *Radikalnu rekonstrukciju I modernizaciju celog poljoprivrednog sektora.*

Uspostavljanje tržišne ekonomije će imati snažne posledice na odnose između poljoprivrednog proizvođača i država. Država će se povući sa mnogo funkcija na kojima je bila, mnoge aktivnosti će biti premeštene u privatni sektor. U isto vreme država će morati da preuzme ili ojača mnoge druge funkcije koje su neophodne da bi tržište funkcionisalo dobro. Ovo uključuje sistem tržišnih informacija, jačanje i reorganizaciju sistema obrazovanja, treninga i savetodavstva, kao i novozakonodavstvo koje mora da osigura uslove za slobodnu i poštnu razmenu i takmičenje. Privatnik, poljoprivredni proizvođač ili trgovac će imati više slobode. Pravila će biti jasnija, objektivnija i primenjiva na sve. Ali on više neće moći da se oslanja na državu da mu govori šta treba proizvoditi I kako, već će njegov profit ili gubitak zavisiti od mudrosti njegovih sopstvenih odluka. On mora najpre poći od sebe, šta je to što ga interesuje, u čemu ima iskustva i kakve su njegove sposobnosti. Zatim mora da sagleda potencijale svoga gazdinstva – zemlje, mehanizacije, zgrada, stoke i ljudi. Uz sve to, on mora i da sagleda tržište, šta je to što potrošači žele da kupe, koliko su spremni da plate za to, kakav kvalitet traže. Ovde je cena najbolji indikator pa mora biti obazriv u tumačenju. I na kraju, on mora gledati i šta radi država. Kakve signale šalje, šta štiti, šta subvencionise.

Ovaj strateški dokument izrađen je u skladu sa strateškim i akcionim dokumentima kao što su: *Strategija razvoja poljoprivrede Srbije, Strategija poljoprivrednog razvoja Bugarske, Nacionalni program poljoprivrede Srbije, Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakon o organskoj proizvodnji, i sl.*

1.2. INTEGRACIJA U EU

Istraživanja i analize pokazuju da u regionu "Kraishte" je važno da iskoristiti sve nivoe regionalnog planiranja, kako na međudržavnom tako I na lokalnom nivou. Od vitalnog je značaja

da se pokrene i razvije saradnja i zajednički planira između 4 opština, iako rade u različitim administrativnim oblastima.

Na strani Bugarske su opštine Trekliano i Ćustendil, Trun iz regiona Pernik. U Srbiji su to opštine Bosilegrad, Surdulica, Trgovište i Vladičin Han. Neophodno je stvoriti uslove za dinamične i aktivne odnose između lokalnih vlasti i opštinskih uprava u cilju ujedinjavanja napora da razviju poljoprivredni sektor, privuku investicije i unaprede ljudske resurse u toj oblasti. Napori opštinskih vlasti treba da budu usmereni na: Efikasno korišćenje resursa I evropskih fondova kao i nacionalnih operativnih programa ali i na kontakte i razvoj sistema za privlačenje investitora kroz odgovarajuće sisteme udruživanja – klasteri, udruženja, zadruge I sl. Pre pridruženja EU postoje određeni standardi poznati ako „kopenhagenski kriterijumi“ koje Srbija, pre svega, mora da ispuni. Oni sadrže neke političke ciljeve kao što su uspostavljanje demokratije, vladavine prava, zaštita prava manjina i tri ekonomska koja se moraju odnositi na poljoprivredu kao i na svaku drugu oblast.

- Uspostavljanje tržišne ekonomije koja će biti sposobna da se integriše u tržišne ekonomije ostalih zemalja članica

-Sposobnost da se izdrži konkurencija, tako da ekonomija države ne bi bila uništena poplavom uvoznih roba u trenutku pridruživanja velikom slobodnom tržištu

- Prilagođavanje celom setu EU pravila i praksi koje su poznate pod nazivom *acquiscommunitare* –združenog seta zakona, pravila i procedura po kojima Unija funkcioniše. To su zakonski standardi koji se odnose na poljoprivredu i koji su obimni. Zatim, zajednička poljoprivredna politika koja predstavlja mehanizme kojima se administrira centralni, masivni EU agrarni budžet. I tzv. „strukturalni fondovi“ koji se neće primenjivati dok Srbija ne postane član EU, ali mnogo toga može zajednički da uradi I uči iz prakse susedne zemlje Bugarske, sa kojom zajedno čini ovaj region.

Iako dobro uređen i finansijski potpomognut, sektor poljoprivrede je na jedinstvenom tržištu Unije izložen konkurenciji, visokim zahtevima kvaliteta te različitim ograničenjima. Ulazak poljoprivrednika iz novih zemalja-članica na takvo tržište izaziva određenu bojazan, tim više što u prvim godinama članstva oni ne mogu uživati one pogodnosti koje su dostupne poljoprivrednicima iz starih članica. Republika Srbija je trenutno suočena s novim izazovima na

svom sadašnjem stepenu razvoja, u iščekivanju integracije s Evropskom unijom. Kako bi se ostvarivanje postavljenih ciljeva omogućilo, član 34. Ugovora o Europskoj zajednici predviđa osnivanje Zajedničkih organizacija tržišta (ZOT), koji zavisno o proizvodima, mogu biti u obliku: zajedničkih pravila o konkurenciji; obavezne koordinacije nacionalnih tržišnih organizacija, i evropske tržišne organizacije. Od šest proizvoda za koje su početkom 1960-ih godina bile uspostavljene, ZOT danas obuhvata gotovo sve poljoprivredne proizvode ili grupe proizvoda, osim krompira, meda i nekih alkoholnih pića. Time su postavljeni osnovni instrumenti zajedničkog tržišta poljoprivrednih proizvoda, koji uklanjaju prepreke u unutrašnjoj trgovini i održavaju zajedničku carinsku prepreku prema trećim zemljama.

U Evropskoj Uniji područje voćarstva i vinogradarstva regulisano je s pet smernica, i to :

1. Direktiva Veća 68/193/EEZ od 9. aprila 1968. o stavljanju na tržište materijala za vegetativno umnažanje loze.
2. Direktiva Veća 92/34/EEZ od 28. aprila 1992. o stavljanju na tržište reprodukcijskog sadnog materijala i sadnica namenjenih za proizvodnju voća.
3. Direktiva Veća 93/48/EEZ od 23. jula 1993. o utvrđivanju uslova koje mora zadovoljiti sadni materijal i sadnice namenjene za proizvodnju voća,
4. Direktiva Veća 93/64/EEZ od 5. jula 1993. o utvrđivanju mera u pogledu nadzora i praćenja dobavljača i poslovnih prostora.
5. Direktiva Komisije 93/79/EEC od 21. septembra 1993. o utvrđivanju dodatnih odredaba za sortne liste sadnog materijala i sadnica kako ih vode dobavljači,

Tržište voća i povrća uređeno je i posebnom Uredbom Veća 2200/96 EC od 28. oktobra 1996. o organizaciji tržišta voća i povrća u Zajednici. Organizacija i uređenje tržišta voća u Republici Srbiji usklađuje se u pogledu legislative u metodici i načinu sprovođenja mera na način kako su uređeni navedenim uredbama Veća i Komisije.

Operativni fondovi koje su osnovale organizacije proizvođača finansiraju se u jednakim delovima od strane proizvođača i Evropske zajednice. U područjima gde nedostaje organizovanih udruženja proizvođača, države-članice dodeljuju komplementarnu pomoć. Tamo gde je od ukupne proizvodnje države-članice prodato manje od 15% putem proizvođačke

organizacije, odnosno gde proizvodnja voća i povrća predstavlja 15% ukupne poljoprivredne proizvodnje, komplementarna pomoć će biti nadoknađena od strane Evropske Zajednice.

Poseban deo čine standardi kvaliteta voća koji su utvrđeni posebnim uredbama Komisije (11 uredbi kojima se regulišu norme kvaliteta konzumnog voća). Standardi EU zakonodavstva koji se odnose na kvalitet voća se nalaze u sledećim dokumentima:

1. Uredba komisije (EZ-a) br. 214/2004 kojom se određuje marketinška norma za višnje
2. Uredba komisije (EZ-a) br. 85/2004 kojom se određuje marketinška norma za jabuke
3. Uredba komisije (EZ-a) br. 2111/2003 kojom se određuju pravila za primenu plana podrške Zajednice za proizvođače određenih agruma
4. Uredba komisije (EZ-a) br. 48/2003 kojom se utvrđuju pravila koja se primjenjuju na mešavine različitih vrsta svežeg voća i povrća u istoj prodajnoj ambalaži
5. Uredba komisije (EZ-a) br. 1284/2002 kojom se utvrđuje marketinška norma za lešnike u ljusci
6. Uredba komisije (EZ-a) br. 843/2002 kojom se određuju marketinške norme za jagode i
7. Uredba komisije (EZ-a) br. 1799/2001 kojom se određuju marketinške norme za agrume
8. Uredba komisije (EZ-a) br. 1148/2001 o proverama marketinškim normama primenjivima na sveže voće i povrće
9. Uredba komisije (EZ-a) br. 175/2001 kojom se utvrđuje marketinška norma za orahe
10. Uredba komisije (EZ-a) br. 851/2000 kojom se utvrđuje marketinška norma za marelice

Primena standarda kvaliteta ima za cilj i zadatak da sa tržišta ukloni nezadovoljavajuće proizvode, da uskladi proizvodnju sa zahtevima potrošača, olakša trgovinu zasnovanu na poštenoj tržišnoj konkurenciji i da na taj način pomogne povećanju isplativosti.

1.3. MODERNIZACIJA

Sila dobrih tehnologija je sada jača nego ikada i donosi kontinuirana unapredjenja u proizvodnji i uspehe u skoro svakoj sferi ekonomske delatnosti. Ovo pogađa i poljoprivredu, pa samim tim i oblast voćarstva i iz tog razloga je nama neophodan kao momenat razvoja kako nacionalnog tako i u okviru lokalnih konteksta. Taj izazov se mora uzeti na sledeća tri načina:

-Napredak u sektoru mehanizacije i agrohemijske dozvoljava da čovek može da obrađuje velike površine ili uzgaja mnogo više, tako da je državi potrebno manje ljudi na gazdinstvima koja obrađuju zemlju.

-Povećanje produktivnosti po hektaru znači da razvijene zemlje proizvode sve veće količine hrane, a populacija im je sve manja ili se ne menja. Ova kombinacija dovodi do snižavanja cene i dugoročni pad cena poljoprivrednih proizvoda.

-Povećanje produktivnosti u nepoljoprivrednom sektoru će doneti povećanje i u tim delatnostima.

Mali privatni proizvođač ima tri mogućnosti:

Može da nastavi da se bavi poljoprivredom na tradicionalan način, dok će budžet domaćinstva dopunjavati zaradama na nekom drugom poslu.

Može da intenzivira proizvodnju i da se povodi zahtevima tržišta sa skupljim proizvodima i tako da zarađuje veći dohodak sa iste površine.

I može da poveća zemljišnu površinu i na taj način da dobija prihvatljiv dohodak.

Poteškoće izazvane ekonomskim reformama i privatizacijom donele su velike probleme industrijskom sektoru, i mnogo ljudi je otpušteno ili dugo vremena nisu dobijali plate. U takvim okolnostima, život na selu, na farmi učinio se kao atraktivna alternativa, jer je garantovao makar redovno snabdevanje hranom i ogrevom. Tako se desio povratak na selo koji je suprotan onom trendu koji se dešava u Evropi. Međutim, kako se privreda bude oporavljala, standard života koji pruža seosko gazdinstvo neće biti tako privlačan i opet će, naročito mladi, napuštati sela u potrazi za boljim mogućnostima u gradu.

Deo rešenja leži u razvijanju uspešnog tržišta zemljišta i kredita, kako bi se olakšalo povećanje gazdinstva za neke, a davanje fer cene za one koji odluče da je rasprodaju. Drugi deo rešenja je u obuci, obrazovanju i savetima za proizvođače, kao i u njihovom udruživanju, kako bi se modernizovali i unapredili proizvodnju, bolje ispunili zahteve tržišta i sustigli svoje konkurente u Evropi. Ovo se naročito odnosi na opštine u regionu Krajshte, obzirom da zajedničkim snagama jedino mogu napraviti i na kvalitetan način pristupiti kako fondovima tako i uticati na razvoj tržišne ekonomije u regionu.

2. REGION KRAIŠTE

2.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Područje regiona Kraište predstavlja fizičko geografsku i istorijsko-geografsku oblast u zapadnoj Bugarskoj i istočnoj Srbiji. Kraište čini kompleksna konfiguracija planine, dolina i duboko uklesanih kotlina. Njihov glavni pravac je od severozapada ka jugoistoku. Kraište leži između Plani-Zavala planine na severu i planine Rila i Osogovo na jugu. Na severu su kotline Pernik, Brezniška i Tran. Prve dve kotline su poznate pod zajedničkim imenom Graovo (grašak) i Tran - po imenu Znepole. Južno od nje leže Verila-Rui planine, u koje spadaju Verila, Golo Brdo, Crna Gora, Lubaš, Straža i Rui. Na jugu su Divlianska i Radomir kotlina. Južno od njih se nalazi planinski venac Koniavo-Milevski koji čine - Konavska, Zemenska i Milevska planina. Severno od poslednje je planina Krvav kamen sa najvišim vrhom u regionu Kraište, Bilo visine 1.737 m. Kraište graniče kotline Znepole, Radomirska, dolina reke Strume i Kameniška i Čustendilska dolina a na i zapadu dolina reke Južne Morave. U Kraište spada i Bosilegradska i Divlianska dolina.

Kraište padine su skoro gole, najvećim delom - bezvodne. Doline su nastanjene jabukama a na visinama sa šljivama. Tople struje iz Egeja su jedva osetne. Uglavnom su pod snažnim uticajem hladnih vetrova i severozapadnih vazdušnih struja.

Klima

Klima je umereno kontinentalna, planinska sa jakim zimama i hladnim letima. Prosečna januarska temperatura je u rasponu od -2 do -4 stepena, a u planinskim oblastima padaju i do -6, dok se temperatura leti kreće u rasponu od 15 do 25 stepeni. Zimi su česti jaki mrazevi naročito kada duva severac. Preovlađujući su zapadni i severozapadni vetrovi, zatim istočni i severoistočni.

Obično zima i sneg traju skoro pet meseci od novembra do početka aprila. Proleće je veoma hladno i kratki i vrlo često promenljivo, dok je leto veoma kratak i prohladno. Jesen je takođe kratka, obično kišovita i maglovita. Pozni prolećni mrazevi prouzrokuju mnogo veću štetu kod voćaka nego niske zimske temperature.

Kraište je zatvoreno za tople južne vetrove Osogovo i Doganičkom i Dukatskom planinom. Brzina vetrova od 20 do 22 m / sec. duva najčešće u proleće i jesen.

Visina planinskih grebena na severozapadu, severu i severoistoku je manja nego u planinskim oblastima, tako da severoistočni vetar - "kozodero" često ledi reke i po nekoliko meseci.

Tlo

Zemljište u oblasti Kraišta je uglavnom prekriveno **SMOLNICI** formirani na jezerskim sedimentima u Perniškoj, Brezniškoj i Transkoj kotlini, aluvijalno-livadskim (na rečnim terasama), **cimet** šumama (druge doline, planine i brdovito zemljište), braon šumama (viši delovi planina) i planinskim livadama (grebeni).

Zamrzavanje zemljišta 2 do 10 cm počinje u novembru i traje do marta. Dublji slojevi zamrznu u decembru ili februaru.

Vode

Ćustendilsko Kraište se navodnjava skoro u potpunosti od reke Strume i njenih pritoka. Na istoku su reke Iskar (Samokov dolina) i Marica (Dolnobalkanska dolina).

Hidrografska mreža opštine Bosilegrad se sastoji od reke Dragovishtitsa i njenih pritoka reke Brankovska, Liubatska, i Božička. Božička, Lisinska i Ljubatska reka su preusmerene od Lisinske do Vlasinske brane. Površina opštine je bogata niskomineralni vodama. Reke u Kraishtu se pune kišom od snega zimi. Većina voda ima u izobilju u proleće i početkom leta. Dve su glavne reke koje dreniraju.

Uprkos velikoj nadmorskoj visini, padavina u regionu ima neadekvatno, posebno u letnjem periodu. Kreću se od 664 do 700 litara godišnje. Najmanje padavina se javlja u julu, avgustu i septembru. Većina kiše padne u maju sa 9-10 dana padavina. Takve padavine pogoduju razvoju ploda biljke, ali teško da ih mogu zaštititi od bolesti.

Oluje sa gradom su česte, ali su rasprostranjene uglavnom na višim delovima područja gde voća ima malo. Za neke voćne sorte (Beli zimski **kalvil**), vlažnost vazduha je od suštinskog značaja. Tokom letnjih meseci vlaga je niska, pa biljkama treba dodatno zalivanje.

2.2. Opština Trekliano (Bugarska)

Se nalazi u zapadnoj Bugarskoj i jedna je od opština iz Ćustendil okruga.

Opština ima 19 naselja sa ukupnom populacijom od 629 ljudi (01/02/11). Nadmorska visina je od 710 do 1733 m Ćustendil nalazi se u blizini granice sa Srbijom, 40 km

severno od Ćustendila, 39 km južno od Trana i 100 km istočno od Sofije. Nalazi se u planinskoj oblasti 15 km od Milevec vrha (1733 m) u Milevskim planinama. U opštini Ćustendil postoji veliki demografski problem – uporno se nastavlja trend opadanja i starenja stanovništva.

U oblasti industrije zastupljene su radionice bakelit proizvoda, proizvodne aktivnosti potrošačke zadruge "Kraishte". U trgovini rade sedam privatnih bakalnica. Poljoprivreda je koncentrisana u proizvodnji za samodovoljnosti domaćinstava. Postoje dobre prilike za proizvodnju krompira i hrane za životinje, kao i za gajenje voća i povrća. Šumarstvo je važan i unosan prihod opštine. Rad se odvija u dve oblasti: bezbednost i reprodukcija šumskih resursa i ekološki korišćenje drvnih resursa. Površina šuma opštine je povoljan ambijent za razvoj lovnog poslovanja. Prirodni resursi su povoljni za razvoj domaćeg i međunarodnog turizma.

Već nekoliko godina se organizuje tradicionalni festival "Slavčo", u organizaciji sa opštinama iz Srbije. Kulturne aktivnosti su bogate. Postoji muzej i galerija izložba prof Evtim Tomova. Saobraćajna infrastruktura ka gradu Ćustendilu je dobra, ali ka Trnu je u veoma lošem stanju. Interna mreža puteva je u dobrom stanju, loši saobraćajni uslovi sprečavaju teritorijalnu integraciju regiona i tu leže razlozi smanjenih ekonomskih i socijalnih veza sa susednim opštinama.

Položaj opštine stvara uslove za prekograničnu saradnju, koja može da stimuliše razvoj i u tom smislu je važan faktor u ekonomskom razvoju regiona jer su u blizini i dostupna tržišta u Srbiji i Makedoniji.

2.3. Opština Bosilegrad

Opština Bosilegrad se nalazi u jugoistočnom delu R Srbije, sl.1.

Opština Bosilegrad se graniči:

- sa opštinom Surdulica na severu,
- sa opštinom Vranje na severo-zapadu,
- sa opštinom Trgovište na zapadu,
- sa R Makedonijom na jugo-zapadu,
- sa R Bugarskom na istoku.

Granica sa Bugarskom je u dužini od 54 km. Granica sa Makedonijom je u dužini od 9 km. Na teritoriji opštine Bosilegrad hidrografsku mrežu čini reka Dragovištica sa pritokama Brankovske, Ljubatske i Lisinske reke. Svi vodotokovi sa ovog područja su usmereni ka Strumi odnosno Egejskom moru, sem Božičke, Lisinske i Ljubatske koje se preko Lisinskog jezera usmeravaju ka Vlasinskom hidroakumulacionom sistemu. Područje ove opštine je bogato podzemnim vrlo slabim mineralnim vodama.

Opština Bosilegrad se prostire na krajnjem jugoistoku R Srbije prigranična, teritorijalno periferna, nerazvijena, od Beograda udaljena 400km a od Sofije 132km. Sam administrativni centar nalazi se na 620 metara nadmorske visine, a celu opštinu karakteriše brdsko-planinski predeo sa nadmorskom visinom od 600 do 1922m. Nepovoljna konfiguracija terena i struktura zemljišta uslovljavaju neizgrađenost putne mreže tako da su i osnovne saobraćajnice kojom je opština povezana sa unutrašnjošću a i prema R Bugarskoj izuzetno slabog kvaliteta što direktno

uslovljava razvijenost opštine. Konfiguracija terena opštine se deli na planinski, brdski i veoma malo ravničarski. Klima je umereno kontinentalna, odnosno planinska. Odlikuje se svežim letima i nešto dužim, hladnim i snežnim zimama.

Na prostoru od **571 km²** u 37 zajednica živi 9.931 stanovnika. Opština Bosilegrad pripada grupi 24 najnerazvijenih opština u Republici ima status **I ranga** prioriteta u razvojnoj politici Republike što je uzrokovano, kako izrazitim demografskim praznjenjem teritorije, tako i veoma niskim opštim nivoom razvijenosti.

U okviru prirodnih resursa ubrajamo rudno polje Blagodat gde se vrši eksploatacija olova i cinka, a identifikovana su, ali nedovoljno istražena nalazišta volframa i zlata. Geološkim istraživanjima utvrđene su rude metaličnih i nemetalčnih mineralnih sirovina koje se u određenom trenutku u zavisnosti od ekonomskih uslova mogu eksploatisati. Do sada je eksploatisano oko 100.000 tona hidrotermalnog kvarca. Jedino ležište u jugoistočnoj Evropi fosfata je otkriveno 1959.godine na području zajednice Lisina sa rudnom rezervom od 82.422.139 tona, dolomit na području zajednice Izvor sa rudnom rezervom 1.760.000 tona, grafit sa rudnom rezervom od 204.709 tona na više lokaliteta, arhitektonsko građevinski kamen volfram i dr.

Pod šumama je oko 28% od ukupne teritorije opštine koji šumski fond predstavlja relativno značajan resurs pri čemu treba imati u vidu da su šume u velikom stepenu degradirane i malih produktivnih mogućnosti.

Opština raspolaže značajnim vodnim potencijalom. Postoji vodovodna mreža pijaće vode u samom administrativnom centru i zajednici Rajčilovci u državnoj svojini. Takođe postoje izgrađene vodovodne mreže pijaće vode u više zajednica u privatnom vlasništvu. Na području opštine postoje izvori slabomineralnih voda. Ležišta takvih voda su Veliki i Bezimeni izvor izdašnosti **16,40 l/s** hidrokarbonatno-kalcijumskog tipa koja se može koristiti kao mineralna sirovina za flaširanje, stona pijaća voda i industriji bezalkoholnih pića. Drugi po izdašnosti je ležište Šopor i druga.

Kao resurs od bitnog značaja za razvoj opštine izdvajamo lekovite, aromatične, retke i zaštićene biljne vrste. Na području opštine na preko dvadesetak lokaliteta uspevaju preko 150 biljnih vrsta. Najveća koncentracija nalazi se na planini Rudina nedaleko od zajednice Izvor i Besne Kobile na zapadnoj strani opštine. Od šumskih plodova najviše je zastupljena pečurka-vrganj i lisičara, kao i borovnica.

Turistički potencijali u globalnom smislu su skromni, međutim može se razvijati seoski, zdrastveno-rekreativni, sportsko-rekreativni, lovno-ribolovni, tranzitni turizam obogaćeni raznovrsnim kulturnim sadržajima. Na teritoriji opštine postoje više potencijalnih turističkih lokaliteta: Lisinsko jezero, seoska naselja, etno centri, zdrastvenorekreativni centri, lovo-ribolovno područja i dr.

Poljoprivredno zemljište obuhvata oko 65% teritorije opštine od kojeg dominiraju livade oko 25%, pašnjaci 52%, ostalo oranice i bašte što ukazuje na stočarski karakter ovog područja. Činjenica da je polovina ukupne teritorije opštine pod livadama i pašnjacima ukazuje na razvojni značaj ovog resursa koji omogućava intenziviranje stočarske proizvodnje, uspostavljanje tesne međusobne veze između biljne i stočarske proizvodnje u cilju očuvanja ekološke ravnoteže i stvaranja uslova i pogodnosti za izgradnjom prerađivačkih kapaciteta.

U oblasti proizvodnje nedostaje proizvodni programi za postojeće kapacitete, nedovoljna inicijativa privrednih subjekata-potencijalnih proizvođača uslovljeni finansijskim mogućnostima, nerazvijene menadžmentske sposobnosti pojedinaca i neprilagođavanje na savremenom domaćem i inostranom tržištu, nepostojeći infrastrukturni objekti kao osnovni preduslovi za nove investicije a naročito neorganizovan granični prelaz Ribarci za uvoz odnosno izvoz roba.

U budućnosti opština ima za cilj da unapredi proizvodne programe, kroz upotrebu postojećih kapaciteta i izgradnju novih; da stimuliše potencijalne proizvođače zdrave hrane implementacijom projekata u oblasti poljoprivrede, ka o da iznađe mogućnosti za korišćenje, preradu i prodaju prirodnog potencijala opštine.

2.4 SWOT ANALIZA

PREDNOSTI

- Geografski položaj (Bugarska, Makedonija i Srbija)
- Ljudski potencijal (postojanje stručnih timova iz različitih oblasti)
- Dostupna je infrastruktura institucija
- Postojeći infrastrukturni kapaciteti PTT, elektrosnabdevanje, kanalizacije, vodosnabdevanje i putne mreže
- Postojeći prirodni resursi (ruda, šume, divlji plodovi...)
- Veliki potencijal vodotoka, bogatsvo u vodama i veliki broj izvora
- Postojeći, a neiskorišćeni kapaciteti za preradu voća i povrća, kapaciteti za obradu drveta
- Plodno zemljište za određene kulture
- Veliki potencijal za turizam - zdrava životna sredina i netaknuta priroda
- Zanimanje poljoprivrednika za voćarstvo
- Stimulativne mere agrarne politike
- Mala poljoprivredna gazdinstva
- Rascepkano poljoprivredno zemljište

SLABOSTI

- Spora privatizacija državnog poljoprivrednog zemljišta
- Nepostojanje regionalizacije voćarstva
- Nedovoljno razvijena rasadničarska proizvodnja
- neodgovarajuća tržišna infrastruktura
- Nepostojanje proizvođačkih organizacija i marketinških programa.
- Nedostatak znanja i obučenosti proizvođača u korištenju novih i modernih tehnoloških rešenja
- Neodgovarajući statistički podaci i druge informacije potrebne analize
- Nezapošljenost i nema nova radna mesta
- Usitnjeni posedi, nedostatak mehanizacije i zastarelost postojeće
- Neorganizovani tržišni nastup i nedovoljna razvijenost preduzetničkog duha
- Nepostojanje adekvatne razvojne strategije

- Zastarelost opreme i nedostatak finansijskih sredstava za nabavku nove i održavanje postojeće
- Nedostatak projektne dokumentacije za projekte koji bi bili finansirani i realizovani od strane domaćih i stranih investitora i donatora

MOGUĆNOSTI

- Mogućnost izmene Zakona (bolja zakonska rešenja), poboljšanje saradnje sa ministarstvom i svim institucijama
- Mogućnost podnošenja projekata pri ministarstvu i raznim donatorima
- Veća saradnja institucija između sebe i vraćanje poverenja u institucije
- Brže uključivanje mladih u rad i stvaranje dohotka
- Modernizacija infrastrukture (postojećih putnih pravaca, vodosnabdevanje, kanalizacije, preradu otpadnih voda...)
- Povećana tražnja za zdravom hranom i vodom
- Uključenje u EURO Region
- Uvećane aktivnosti različitih fondova i donatora
- Povećanje «eko» proizvodnje, proizvodnja kultura pogodnih za naše klimatsko područje (krompir, šargarepa, luk, maline, kupine i dr.)
- Razvoj seoskog turizma
- Pomoć međunarodnih donatorskih organizacija i od strane republičkih fondova
- Razvoj graničnih prelaza prema Bugarskoj i Makedoniji što će privući investitore i poboljšati infrastrukture
- Povećanje konkurentnosti domaće proizvodnje
- Razvoja voćarstva u službi seoskih aktivnosti i mogućnosti povećanja zaposlenosti i dohotka
- Poslovno udruživanje voćara preko poslovnih udruženja ili zadruga
- Financijska pomoć udruženjima (zadugama) u prvim godinama delovanja
- Ulaganje u opremu za berbu, sortiranje i pakiranje voća kao i skladišne i rashladne kapacitete
- Ulaganje u tržišnu infrastrukturu s ciljem stvaranja stimulativnog okruženja

PRETNJE

- Opasnost od centralizacije Republičkih službi

- Učestala promena Zakona
- Nedovoljna aktivnost građana u rešavanju svojih problema
- Brzo starenje stanovništva i njegovo smanjenje, velika migracija, pad nataliteta zbog demografskog položaja opštine
- Nemogućnost zapošljenja zbog slabe kvalifikacione strukture
- Neadekvatna pomoć od strane Vlade
- Nepovoljni uslovi za dobijanje kredita
- Nelojalna konkurencija iz istočnih zemalja
- Veoma slaba zainteresovanost od strane mladih ljudi za ostanak na selu
- Izloženost elementarnim nepogodama
- Nerešen sistem navodnjavanja
- Nedostatak znanja i veština
- Npoverenje u zadrugarstvo i sistem poslovnog udruživanja
- Ograničenja EU za razvoj poljoprivrede
- Prilagođavanje zakonodavstvu EU

Temeljna analiza voćarstva ukazuje na razvoj, ali i zaostajanje voćarske proizvodnje u celini, naročito u odnosu na konkurenciju iz EU-a. Sve veća dinamičnost, koja je prisutna na tržištu, traži od voćara da pažljivo odabiru način na koji će se takmičiti s konkurencijom.

Srpska poljoprivredna politika važan je faktor razvoja voćarstva. Iako su sprovedene brojne reforme i uložena znatna sredstva, ne konkurentnost i strukturni problemi poljoprivrede, a time i voćarstva, još uvek nisu rešeni, što i dalje ograničava njegov razvoj. Stoga naša poljoprivredna politika treba pojačati mere kojima se stvara i unapređuje okruženje u kome poljoprivrednici-voćari mogu iskoristiti svoje snage te povećati proizvodnju i efikasnosti.

Voćarstvo kod većine ljudi ostavlja utisak dobre zarade, što u suštini i jeste. U poređenju sa ratarskom proizvodnjom, voćarska proizvodnja na manjim zemljišnim površinama ostvaruje značajan dohodak za proizvođača. No sa značajnim dohotkom dolazi i veća količina neizvesnosti i rizika. To se ogleda na proizvodnoj i poslovnoj strani.

Budući da u sledećem periodu treba očekivati snažne institucionalne i tržišne zahteve i pritiske koji se ogledaju u usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom EU-a, daljnjoj

liberalizaciji domaćeg tržišta hrane i pića, padu cena i povećanju zahteva za kvalitetom proizvoda, na dugi rok opstaje samo oni proizvođači koji budu imali konkurentan proizvod.

Voćarstvo je rizična delatnost. Kao “fabrika na otvorenom” izložena je čudi prirode, a kao proizvodna grana podložna je promenama ponude i potražnje i konkurenciji. Zbog stalnog rasta produktivnosti u voćarstvu i relativno stabilne potražnje, izložena je konstantnom smanjenju cena. S druge strane, nužna su velika ulaganja u modernu i skupu tehnologiju. Voćarski sektor je u procesu stalnih tehnoloških, zakonodavnih, ekonomskih, ekoloških i socijalnih izmena. Rizici i neizvesnost (vremenske neprilike, bolesti, rizici, tržišni rizici, itd.) su stalni. Velik je broj spoljnjih odnosno endogenih faktora na koje ne možemo delovati, ali na unutrašnje snage možemo i moramo delovati. Količina znanja i informacija kojima raspolažemo ključna je za naš uspeh.

3. FAKTORI RAZVOJA VOĆARSTVA

Prirodni uslovi odnosno klima, reljef (nadmorska visina, nagib i ekspozicija) te tlo (dubina, stenovitost, kamenitost i fizikalno-hemijska svojstva), osnovni su faktori koji utiču na izbor. Da bi se postigao visok i kvalitetan prirod, nužno je u proizvodnji osigurati povoljnu plodnost tla, odnosno optimalnu opskrbu svim biogenim elementima tokom čitavog razdoblja vegetacije.

U voćarstvu tlo ima višeznačnu ulogu, ponajpre u opskrbi biljke edafskim faktorima. Najznačajnija, nezamjenjiva i primarna uloga tla je opskrba biljke vodom, zrakom i hranivima, što omogućuje proizvodnju biomase - fotosintezom. U toj ulozi tlo je nezamjenjiv faktor održanja života na Zemlji, odnosno biljne proizvodnje i u primarnoj proizvodnoj grani kao što je voćarstvo.

Većini voćnih vrsta odgovaraju tla koja su slabo kisela, npr. jabukama odgovara kiselost tla od pH 5,5 – 6. Ukoliko analiza tla pokaže da su tla kiselija nego što je preporuka za određenu vrstu voća, tada je tlo potrebno kalcificirati (što je dopušteno u ekološkoj proizvodnji). Položaj terena određuje reljef, ekspozicija, nagib terena te izloženost vetrovima. Kod izbora mesta za nasad

voća, najvažnija je ekspozicija (tj., okrenutost zemljišta u odnosu na strane sveta). Položaj terena je vrlo važan faktor za planiranje nasada i primenu strojeva.

Zbog svojih prirodnih karakteristika zemljišta, klime i vodnih resursa Kraište ima veliki potencijal u poljoprivrednom sektoru, koji nije u potpunosti iskorišćen. Uz adekvatnu agrarnu politiku, poljoprivreda može dati značajan doprinos ekonomskom razvoju regiona. Ona je zbog svoje povezanosti i uticaja na ostale sektore izuzetno značajna za razvoj, s obzirom na to da zapošljava, direktno ili indirektno, veliki broj ljudi, učestvuje značajnim delom u spoljnoj trgovini, obezbeđuje prehrambenu sigurnost građana, doprinosi ruralnom razvoju i ekološkoj ravnoteži.

Naš stručnjak iz oblasti voćarstva mora da kombinuje prema uslovima:

- *izbor voćne vrste;*
- *izbor sorte;*
- *tehnologiju gajenja (agrotehnika);*
- *ekonomičnost gajenja.*

Poznato je da su voćni plodovi bogati hemijskim sastavom, a to je od značaja u ishrani ljudi i u prerađivačkoj industriji. Plodovi voća sadrže više od 50 supstanci, a posebno vitamine, koje su odbrambene supstance od mnogih bolesti.

- Od voćnih plodova dobija se više desetina plodova koji se koriste kao namirnice u ishrani.
- Razojem industrije javlja se i veća potražnja za voćnim plodovima.

Danas na osnovu osobine voćaka proučavamo mogućnost prilagođavanja pojedinih voćnih vrsti našim uslovima, jedino tako možemo ostvariti visoke, kvalitetne prinose kao i veću ekonomičnost i opravdanost gajenja, mnogo veću od bilo koje druge grane poljoprivrede. Za naše voćarstvo ovog kraja treba spomenuti da je ono tokom svoje istorije prolazilo kroz razne ratne periode i sam odnos proizvođača do danas, pa se može reći i danas više ekstezivan.

Sve voćne vrste ovih krajeva postale su od divljih formi, koje su se vremenom i selekcijom izdvojile i nastavile da se gaje.

U ovim krajevima podjednako su zastupljene voćne vrste:

- *jabuka,*
- *šljiva, a prate ih:*
- *kruška,*
- *višnja,*
- *orah.*

4. ANALIZA RAZVOJA VOĆARSTVA

4.1. Značaj i osnovni trendovi

Voćarstvo je jedna od najproduktivnijih poljoprivrednih grana. Zahvaljujući velikom broju voćnih vrsta, omogućeno je korišćenje brojnih lokacija i područja sa veoma različitim zemljišnim i klimatskim uslovima za voćarsku proizvodnju, pa samim tim i zemljišta slabijih fizičkih, hemijskih i drugih osobina, kao i zemljišta na položajima sa većim nagibom.

Proizvodnja voća i prerađevina od voća može da bude veoma profitabilna i značajana izvozna grana. Međutim, to podrazumeva preduzimanje mera u pravcu intenziviranja voćarske proizvodnje, kao i osavremenjavanja i specijalizacije prerađivačkih kapaciteta. Tržišno orjentisano voćarstvo može biti visokoprofitabilno samo ukoliko je tehnologija gajenja usklađena sa zahtevima tržišta. Danas se u svetu, a sve više i kod nas razvijaju: proizvodnja voća kontrolisanog kvaliteta (od kontrole zemljišta do primene svih agrotehničkih mera); integralna proizvodnja, gde se jasno propisuju pravila primene agrotehničkih mera za određeni region i voćnu vrstu; organska proizvodnja voća.

Osnov svake proizvodnje voća jeste ostvarenje visokog prinosa i kvalitetnog proizvoda koji je bezbedan po zdravlje čoveka.

4.2. Proizvodnja voća

SRBIJA

Ukupna proizvodnja voća u Srbiji u 2009. godini iznosi 1.418.000 tona. U 2007. godini, Srbija je sa svojom ukupnom proizvodnjom voća od 1.356.000 tona učestvovala sa 1,11% u svetskoj proizvodnji voća, odnosno sa 6,57% u odnosu na proizvodnju voća u Evropskoj Uniji. Najveći

udeo u proizvodnji ima malina koja učestvuje sa 15,2% u svetskoj proizvodnji odnosno sa 65% u odnosu na proizvodnju u Evropskoj Uniji.

Površine pod voćnjacima u 2009.godini obuhvataju 240.285 hektara, što čini 4,71% ukupnih poljoprivrednih površina, odnosno 5,69% od obradivih površina u Republici Srbiji. Najveći procenat od ove površine pod kojom se nalaze voćni zasadi, tradicionalno je pod šljivom - 50%, zatim jabukom - 18% i višnjom – 7 % od ukupnog broja stabala svih voćnih vrsta u Republici Srbiji.

Ova proizvodnja se odvija uglavnom na malim parcelama koje su u individualnim sektorima i to čini oko 95% proizvodnje dok je svega 5% proizvodnje ostalo u sastavu velikih kompleksa. Karakteristično je i to da su u Srbiji nekada postojali veliki poljoprivredni kombinati koji su se bavili proizvodnjom voća i povrća kao što su PKB, PIK Bečej, Voćarske plantaže Boleč i drugi, ali sa privatizacijom je dosta njih privatizovano. Proizvodnja ima izražen regionalni karakter i uslovljena je agroekološkim uslovima, razvijenošću prerađivačke industrije i tržištem svežeg voća pa su tako najveće površine pod voćnjacima u Centralnoj Srbiji čine 6,65% poljoprivrednog zemljišta, dok je u Vojvodini to svega 1%. Ipak, izdvojena su neka područja u Srbiji pa se zna da je najveća proizvodnja malina u zapadnoj Srbiji, višanja u južnoj Srbiji, dok se jabuka i šljiva gaje na teritoriji cele Srbije.

BUGARSKA

Bugarska je u 2009 proizvela 106.173 tona voća, što je za 17% više nego 2008, glavni razlog za povećanje proizvodnje je povećanje ubranih oblasti. Proizvodnja voća je koncentrisana u južnom I centralnom regionu - oko 34%, a zatim Jug - 25%, gde dominira proizvodnja breskve i jugozapadnoj - 17%.

Godine 2009 najveći udeo u ukupnoj proizvodnji voća zauzimaju

- 1. jabuka - 33,4%, zatim**
- 2. višnja - 16,4%,**
- 3. šljive - 16,2%,**
- 4. breskve - 16,1% i**
- 5. kajsije - 7.13 %.**

Oblasti pod voćnjacima u 2009 su iznosile 71.995 hektara, od kojih se beru 24,269 hektara. Zabeleženo je povećanje u oblastima voćnjaka od 10 odsto u odnosu na 2008 za pojedine voćne vrste - najveći porast je primećeno u oblastima zasađenim voćnjacima jabukama - 33%, a zatim višnje - 17%. Značajan porast u drugim vrstama voća - dunje, badem, lešnik, ARONIA, kivi, kupine, ribizle, smokve i drugi. Smanjenje ubranih oblasti u odnosu na 2008 je registrovana za maline - 10%, suve šljive i šljive - kajsije i 8% - 6%. U 2009, se povećalo interesovanje za osnivanje plantaža jabuka, trešanja, bresaka, šljiva, višanja, kajsija i još mnogo toga.

Oblasti za proizvodnju sadnog materijala u 2009 zauzimaju 254 hektara. Farme su proizveli preko 525.000 broj obradivih sadnog materijala, kao što je obavljeno oko 80%. Godine 2009, prosečni prinosi glavnih voća su veći od 2008 prosečan prinos povećanje zabeleženo je kod 31,6% sa šljiva, krušaka - 21,9%, višanja - 17,8%, jabuke - 13,3%, breskve i maline - 10 odsto - 7,3 odsto više nego prethodne godine.

U proleće 2009 u nekim regionima su registrovani kasni prolećni mrazevi, što je dovelo do zamrzavanja pupoljaka. Kao rezultat prolećnih mrazeva i nevremena prosečni prinosi kajsija i višanja su niži za 38% i 7% nego 2008.

REGION KRAIŠTE

Istorijski dokazi pokazuju da se voće u regionu Kraišta razvijalo još od drevnih vremena. Napominje se da je u 1330., tokom bitke kod Čustendila bilo uništeno mnogo voćnih bašti. Još u XVII veku turski putopisac Eveliia Čelebi napisao je zadržano da su jabuke iz Čustendila bile velike kao guščije jaje, ukusne, slatke i ostaju tokom cele zime negubeći svoj ukus. Posle oslobođenja, kao rezultat entuzijazma lokalnog voćarskog stanovništva obogaćene su različite voćne vrste i varijeteti dovedeni iz celog sveta. Čak se 1921, organizovala prva voćarska izložba u Čustendilu. Tamo su predstavljene preko 317 sorti od čega je jabukovih sorti bilo oko 232 (96 lokalnih, 120 evropskih i 16 neodređenih).

Region ima bogatu lokalnu sortu. Karakteristika ovih autohtonih sorti je da su formirane u našim ekološkim uslovima i prilagodile su se na većinu njih. Mnoge od njih su uglavnom strane i zato ih voćari preferiraju u svim regionima u zemlji.

Tokom istraživanja u regionu Kraišta nađena su pojedinačna stabla starih lokalnih sorti jabuka i krušaka, kao i prisustvo značajnog broja džanarika i šljiva. Posebno su interesantne jabukove sorte **Žilavka, Bukovica, Tetovka, Skrinianka, Budinka, Kičovka, Ciganka, Limonka**. Jabukovo drveće je starosti između 70 i 100 godina, sa dobrim habitusom, veoma su jakog prirasta i sa zadovoljavajućim plodonošenjem.

Prema podacima lokalnog stanovništva, drveće je posađeno od strane lokalnih voćara još oko 1921, a neko je zasađeno kasnije stvaranjem zadruga.

Voće koje proučavano za potrebe ove strategije je prosečnog ili zadovoljavajućeg kvaliteta, što je karakteristično za više primitivnih vrsta. Jabukove sorte su pretežno kiselog ukusa, sa čvrstim mesom, uglavnom bez ukusa i boje. Ove sorte se odlikuju visokom plodnošću, redovnim zrenjem, visokom otpornošću na zimu i na značajan broj oboljenja. Veliki je broj štetočina koje napadaju voćke i prouzrokuju štetu na plodovima ili lišću. Osim toga, plodovi se mogu čuvati na duže vreme kod kuće, a neke od sorti kao što su **Žilavka, Budinka i Tetovka** ostaju i do proleća (mart-april).

Štio se krušaka tiče, najčešća je **Popska kruška**. Većina stabala je starosti i preko 100 godina, veoma dobrog zdravlja i sa zadovoljavajućim zrenjem. Najviše je rasprostranjena sorta **Stambolka** u porodičnim dvorištima, gazdinstvima. Prisutne su i druge sorte kao što su **Vodnik i Sulia**. Stabla ovih sorti si takođe plodonosna sa manjim oštećenjima od bolesti i štetočina. Interesovanje u ovom području je veliko i za **Šumsku krušku**, čije meso dobija smeđu boju sa povećanim sladom, taj fenomen meštani zovu "kaleene".

Kao što smo već pomenuli, na teritoriji opštine Bosilegrad, Surdulica i Trgovište sprovedeno je istraživanje, u okviru gorepomenutog projekta, kada su obrađena 150 domaćinstva, i u istima je napravljeno 550 anketnih listića od kojih najveći deo za jabuke i kruške a manji deo za za šljive i džanarike.

Na području Republike Bugarske napravljeno je oko 400 anketnih listića za pomenute vrste voća na području koje obuhvata Ćustendil, Trn i Trekljano.

Sorte voća u pomenutim područjima se po karakteristikama podudaraju, a razlikuju se po nazivima od jednog do jednog područja i uglavnom nose mesne nazive.

JABUKA – budimka, žilovka, petrovka, bela jabuka, crvena jabuka, trojna jabuka, tropotlika, pramena, buavica I ajvanlika.

KRUŠKA – rasolka, vodnik, lubeničarka, kruške za sušenje, kruške za kuvanje, karamanka, dinjovac, kakička, bagrem, žetvarka.

ŠLJIVA – moravks,a povegača, belica, turgunja, drišljivka, zelena Magdalena, modra stara.

DŽANARIKE – žuta, crvena, crna, krupna, sitna, za kuvanje.

Karakteristika za sve vrste voća je da ne daju rod svake godine već jednu godinu daju rod a drugu ne iz više razloga. Stabla rastu i razvijaju krošnju nekontrolisano, ne vrši se rezidba, i u godini kad daju rod stabla prerode i nemaju mogućnost da se pripreme za narednu godinu. Stabla su pojedinačna imaju dosta prostora za svoj razvoj i nisu u zasadima.

Trajnost plodova kod **jabuke** varira od netrajne do dugotrajne tj. kod Petrovke-petrovaće odmah se moraju konzumirati pa na primer Budimka i Zimska parmena mogu trajati u normalnim uslovima sedam pa čak i osam meseci.

Kod šljiva je pogodnost što se lako mogu sušiti.

Kod krušaka trajnost varira od jednog do četiri meseca a posebno su interesantne sorte koje se spremaju kao sušene i kruške u rasolu sorta Rasolka. Sorte sa sušenje prvo se čuvaju da takoreći ugnjile, tj. da meso kruške promeni boju u tamno braon i omekša.

I džanarika se uglavnom koristi za proizvodnju rakije, a jedan deo za upotrebu u svežem stanju i za kuvanje i proizvodnju kompota

Kod starih sorti voća ne vrši se orezivanje niti bilo kakva zaštita hemijskim preparatima te se mogu tretirati kao vrlo otporne sorte na bolesti. Ovde je interesantno napomenuti da je šezdesetih godina šljivu napala bolest takozvana šarka kad je ista posečena i skoro iskorenjena.

Veličina plodova kod jabuka ide od sitne pa do krupne a boja je različita zelene, žute, bele, crvene i td.

Kruške su zelene, žute, braon boje a i po obliku se dosta razlikuju (kruškaste, okrugle, u obliku lubenice, pljosnate i td.)

Kod šljive preovladavaju sitne, srednje i krupne veličine za date vrste.

Prema podacima malih proizvođača, voćara, kod pomenutih vrsta voća starost varira od 60 pa do 200 godina, a za neke misle da su ih doneli još i Turci, što se da i primetiti po samim krošnjama. Debla pojedinih stabala kruške dostižu prečnik i do 1 metra.

Postoje dosta sorti jabuka i kruške koji su pred isanuće i mogućnost za gubljenje ako se u dogledno vreme ne budu obnavljali putem kalemljenja ili podmlađivanjem.

4.4. Prerada i skladištenje

Prerada voća predstavlja veliki industrijski potencijal. Po podacima iz 2008. godine voće se kod nas zamrzava i skladišti u 118 hladnjača, a zajedno sa povrćem, u još 20 hladnjača. Ukupan instalisani kapacitet hladne prerade je 303.315 tona, od čega se koristi 218.368 tona. Trenutno, 49 hladnjača imaju ili su u procesu uvođenja standarda ISO 9001 i HACCP. Fabrika za toplu preradu voća i mešoviti koje prerađuju i voće i povrće ima 39, čija je iskorišćenost kapaciteta oko 50%. Pored toga radi i 20 fabrika za proizvodnju sokova i koncentrata. 111 Znatan broj prerađivača ne funkcioniše ili poseduje opremu slabijeg kvaliteta, dok samo mali broj kompanija imaju visoku tehnologiju prerade. Produžetak sezone svežeg voća ograničen je i mogućnostima skladištenja. Problem je što su postojeći kapaciteti neodgovarajući sa zastarelim načinom čuvanja i bez klimatizacije pa se javljaju veliki gubici. Od 118 hladnjača koliko ih je u Srbiji, samo par ima moderne uslove skladištenja sa ULO (ultra low oxygen) tehnologijom. Ovakvih hladnjača ima samo desetak u Srbiji, a potreban broj je znatno veći. Takođe, jedan deo preradnih kapaciteta još uvek nema implementirane sisteme kvaliteta. Klasiranje i pakovanje svežeg voća je još uvek slabo zastupljeno, pogotovo kad je reč o malim pakovanjima.

Treba uvesti obavezu vođenja registra prerađivača i skladištara.

→ Investicionom podrškom kroz budžetska sredstva Ministarstva poljoprivrede i IPARD fonda podržati podizanje, tj. izgradnju ULO hladnjača, izgradnju novih i adaptaciju postojećih skladišta, nabavku sušara i opreme za čišćenje, sortiranje, kalibriranje i pakovanje voća. Podsticanje uvođenja dobre poljoprivredne prakse u voćarsku proizvodnju.

- Podrška uvođenju standarda HACCP i ISO.
- Donošenje novih i usaglašavanje postojećih standarda i propisa o kvalitetu za sveže, zamrznuto i sušeno voće, kao i proizvoda dobijenih preradom voća, sa standardima OECD, UNECE i EU.

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Poljoprivreda u reguionu suočava se sa mnogim problemima, koji su, između ostalog, rezultat ograničenja nastalih u uslovima ekonomskog okruženja i agrarne politike vođene posle drugog svetskog rata do raspada SFRJ, teškoća nastalih u proteklih petnaestak godina i teškoća u prilagođavanju tržišnoj ekonomiji. Za razvoj je potrebna politika koja može uticati na povećanje produktivnosti putem prestruktuiranja i investicija, što podrazumeva jasna vlasnička prava i formiranje efikasnog tržišta zemljišta, kredita i inputa.

Često, promene usporavaju politički razlozi i pritisak interesnih grupa. Napredak poljoprivrede je snažno povezan sa napretkom opštih ekonomskih reformi, a naročito sa stopom demokratičnosti i otvorenosti političkog sistema.

Veći deo poljoprivrednog zemljišta je u privatnoj svojini koja i daje najveći deo poljoprivrednog proizvoda. S druge strane, politika koja se sprovodi orijentisana je ka pružanju pomoći i održavanju poljoprivrednog zemljišta koje je prethodno bilo u društvenoj svojini, uz istovremeno, postepeno usmeravanje te politike ka najvitalnijem delu – komercijalno orjentisanim poljoprivrednim proizvođačima.

Prelaz na tržišnu ekonomiju praćen je značajnim razvojem trgovine. Proces otvaranja prema svetu, već je imao za rezultat krupne trgovinske koncesije koje su omogućile dalje povećanje trgovinske razmene. Proces se nastavlja potpisivanjem regionalnih bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini koji su integralni deo ovog procesa. Prijem Srbije u članstvo STO ubrzaće liberalizaciju trgovine, što će za rezultat imati veći pritisak konkurencije, ali i mogućnost otvaranja novih tržišta. Upravo zbog toga je važno da se i ovaj region brzo prilagodi ovim novim izazovima. Rešenje je u postizanju efikasnog funkcionisanja tržišta tako da o raspoređivanju

sredstava odlučuje privatni sektor, a da uloga države bude u stvaranju okruženja koje će olakšati taj proces.

Kao što smo već pomenuli, osnovne karakteristike tržišta voća su:

- Najveći deo proizvedenog voća se prodaje na kvantašima i zelenim pijacama ili se daje u otkup.
- Relativno je malo ugovorene proizvodnje za poznatog kupca.
- Proizvodnja je uglavnom usmerena ka pojedincima I porodičnim potrebama.
- Loša je organizovanost proizvođača, kako u sveri proizvodnje tako i u marketingu. Ne postoji spremnosti da se usvoje nove ideje i tehnologije.
- Dominira tradicionalni način proizvodnje dok mlađi i školovani proizvođači lakše usvajaju nove ideje i tehnologije.
- Nije definisano šta možemo ponuditi tržištu. Kakav bi trebao biti kvalitet plodova i koje standarde je potrebno ispuniti.
- Još uvek nismo harmonizovali i uskladili propise vezane za standard i kvalitet proizvoda, kao i odgovarajuće procedure za usvajanje istih.
- Proizvodi na tržištu nisu sortirani po obliku i veličini niti su pakovani na odgovarajući način.

Kreditna podrška:

Dugoročni krediti za podizanje novih zasada, kao i opreme i mehanizacije za voćarsku proizvodnju i izgradnju novih i adaptaciju postojećih preradnih i skladišnih kapaciteta, kratkoročni krediti za obrtna sredstva (ambalaže, repromaterijala i inputa) koja se mogu koristiti u voćarskoj proizvodnji su prioriteta u budućem razvoju voćarstva ovog regiona.

Sigurno najvažnije mere unapređenja voćarske proizvodnje jesu podsticaji za nove zasade, uvedeni 2004. godine. Razlog povećanja iznosa podsticajnih sredstava je sve veća orijentacija poljoprivrednih proizvođača ka sertifikovanom (bezvirusnom) sadnom materijalu koji je znatno više podstican u odnosu na standardni sadni materijal. Drugi razlog je sve veća orijentacija poljoprivrednih proizvođača ka intenzivnoj, odnosno gustoj sadnji zasada (kroz uredbu se stimulacija vrši po sadnicima svo jabučasto, koštičavo i jezgrasto voće, dok se samo za jagodasto

voće podsticaj vrši po hektaru), odnosno podizanje zasada savremenom tehnologijom gajenja voća.

Putem državnih subvencija sprovodi se mera pomoći za uvođenje sertifikacije sadnog materijala kroz finansiranje podizanja matičnih zasada osnovne (bazne) kategorije, a koji su neophodni za proizvodnju sertifikovanih sadnica. Od 2007. godine je uvedena nova mera kojom se podstiče krčenje zaraženih zasada voća i vinove loze, sa ciljem formiranja zdravstveno bezbednosnih zona na kojima će se zasnovati novi matični i proizvodni zasadi sa sertifikovanim sadnim materijalom.

Osnovni problemi prilikom dosadašnje politike podrške sektoru voćarstva su:

- *zastarelost pređašne zakonske regulative,*
- *slaba informisanost i dostupnost malim i pojedinačnim proizvođačima voća u manje razvijenim seoskim područjima o merama podrške u ovom sektoru,*
- *spor obrt kapitala usled čega postoji bojazan i nespremnost, pre svega malih proizvođača da investiraju u podizanje voćnjaka,*
- *dug period od prijavljivanja za podsticajna sredstva do njihove realizacije, tj. Spora implementacija uredbi, odnosno konkursa,*
- *nedovoljni ljudski resursi i tehnički uslovi*

Za region Kraište veoma je značajno istaći da poseban prioritet predstavlja ***produžetak života stabala i povećanje genetičkih resursa za očuvanje starih sorti voća***, kako u opštinama u Srbiji tako i u Bugarskoj.

U obe ove oblasti postoji obiman genetski materijal voćaka - jabuke, kruške i šljive. U regionu u obe zemlje voćke se gaje kao pojedinačna stabla ili se drže kao odvojene grupe od 8 do 10 stabala u grupi. Posmatrane voćke koje se mogu koristiti kao genetička baza su između 80 do 120 godina starosti i suočavaju se sa ozbiljnim problemima fitosanitarnih uslova. Opšte zdravstveno stanje većine stabala može da se okarkteriše kao dobro dok je kod pojedinačnih stabala ono nogo bolje. Radom na terenu pokazano je da se kod voćki razvijaju mnoge bolesti i štetočine, od kojih neke ozbiljno ugrožavaju zdravlje stabala. U ovom periodu, takve bolesti i štetočine koje utiču na stabla i grane su skeletni (ksilofagi) i na lišće - filofagi.

Štetočine voća (karpofagi) su manje važni za očuvanje genetskog materijala, ali su oštećenja voća veća.

Preporuke:

U smislu poboljšanja zdravlja i produženja života voćaka predlažu se sledeće mere:

1. Stalna obeležavanja odgovarajućih genetičkih stabala voća
2. Sprovođenje mera u skladu sa zakonima obeju zemalja u vezi sa zaštitom i očuvanjem retkih biljaka
3. Sprovođenje obaveznih fitosanitarnih mera, čime se vrši:
 - Mehaničko uklanjanje starih i mrtvih i slomljenih grana i fiziološko stanje mladica.;
 - Korišćenje licenciranih organskih fungicida i insekticida za suzbijanje štetočina u listovima i plodovima;
 - Imenovanje lica koja vrše redovna zapažanja i evidentiraju zdravstveno stanje genetskog fonda voćki.
4. Uspostavljanje voćnih rasadnika u obe zemlje radi dobijanja sadnica voća koje proizvode reznice odabranih voćki.
4. Koristiti ekspertizu stručnjaka iz obe strane u proizvodnji voćnih sadnica.
5. Obezbediti infrastrukturu za skladištenje genetskih resursa.

U zaključku se može reći da ova studija predstavlja početak temeljnog istraživanja lokalnih sorti u regionu Kraište. Dalji napori su neophodni kako bi se izradili programi i planovi za konkretne aktivnosti i ostvarenje ciljeva i prioriteta, kako bise zajedničkim snagama unapredio razvoj voćarstva u regionu i time i kvalitet života u ovim područjima.

Obzirom da kod malih proizvođača, voćara, preovlađuje mišljenje da se plodovi gorenavedenih vrsta voća uglavnom mogu koristiti za proizvodnju rakije a mnogo manji deo za preradu kao na primer u sokove, kompote i džemove, jedan od naših zadataka jeste njihova edukacija, udruživanje I podrška u razvoju kako njihovih privatnih gazdinstava tako I šire.

Pored očuvanja starih sorti voća preporučujemo da se ista obeležavaju i obnavljaju kao i vrši edukacija vlasnika za njihovo čuvanje i uzgoj.

Kada je u pitanju razvoj tržišta tu posebnu pažnju moramo posvetiti motivisanju I animiranju prerađivačkih kuća, kompanija, kako bi se razvio organizovani otkup i prerada radi dobijanja zdrave ekološke hrane.

Ciljevi razvoja voćarstva

Br	Osnovni ciljevi	Skraćeno	Efekat
1	Izgraditi efikasan i održiv voćarski sektor konkurentan na tržištu	Povežanje konkurentnosti	Zarada
2	Obezbediti kvalitet i bezbednost voća	Bezbednost hrane	Trošenje
3	Podrška razvoju malih poljoprivrednih gazdinstava	Podrška	Trošenje
4	Osigurati održivi razvoj ruralnih područja	Razvoj sela	Zarada i trošenje
5	Priprema za EU integracije	EU	Više

6. PREDLOZI PROJEKATA ZA DALJI RAZVOJ EKONOMIJE, PRIVREDE, POLJOPRIVREDE I VOĆARSTVA U REGIONU - nekoliko ideja

1. Naziv projekta: Formiranje i razvoj klastera

Kratki opis projekta:

U uslovima otvorene konkurencije, liberalnog tržišta i procesa globalizacije umrežavanje privrednih subjekata i stvaranje opštinskog (regionalnog) identiteta predstavlja važan faktor za ekonomski razvoj opštine (okruga). Zajednički nastup na tržištu, smanjenje troškova nabavke i proizvodnje kao maksimizacija postojećih resursa predstavljaju osnovne razloge za umrežavanje preduzeća. Klasteri su geografske koncentracije međusobno povezanih privrednih i drugih zainteresovanih subjekata na određenom (privrednom) području, a vezuje ih ono što im je zajedničko i što ih dopunjuje. Shodno prethodnoj definiciji, kao i trenutnom stanju MSP sektora u opštini u narednom periodu potrebno je ići ka realizaciji projekta formiranja klastera i to na sledeći način:

- ♣ Usaglasiti interese svih zainteresovanih subjekata
- ♣ Svaki klaster da sagleda šta bi moglo biti dominantno u njegovoj ponudi (specijalizacija)
- ♣ Graditi identitet pojedine destinacije
- ♣ Podizati kvalitet
- ♣ Štititi okolinu i podizati kvalitet života stanovništva
- ♣ Napraviti detaljan plan u kojem će se precizirati šta pojedini subjekti treba da urade i kojom dinamikom
- ♣ Insistirati da ključni ljudi, od opštine pa na dole, na taj dokument stave svoj potpis u smislu prihvatanja obaveza ali i odgovornosti da bi se određenom dinamikom moglo pratiti ko je šta uradio, a šta ne.

Ciljevi: Razvoj MSP sektora, poboljšanje opšte privredne situacije, bolji standard građana

Očekivani rezultati: Brži razvoj MSP sektora, Poboljšana ukupna privredna situacija, Veći životni standard stanovništva.

2. Naziv projekta: Projekat podsticaja za otvaranje mini preradnih kapaciteta

Kratki opis projekta

Proizvođači u Bosilegradu uglavnom prodaju robu u svežem stanju. Ne poklanja se prevelika pažnja pakovanju, kalibriranju i sl. U narednom periodu posebno treba stimulisati podizanje malih preradnih kapaciteta u vlasništvu udruženja (pakovanje, hlađenje, seckanje i sušenje proizvoda) koja mogu doprineti povećanoj vrednosti proizvoda. U svetu, ali i kod nas, su poznati primeri udruživanja proizvođača radi nabavke mašina koje mogu doprineti boljem kvalitetu i većoj vrednosti proizvoda. Osnovne aktivnosti se ogledaju u formiranju akcionih grupa po selima koje definišu potrebe u opremi i mašinama, pravni osnov za saradnju unutar akcione grupe i način korišćenja dobijene opreme. Nakon potpunog formiranja akcione grupe podnosi se zahtev opštini za sufinansiranjem nabavke opreme/mehanizacije. Opština odabira jednu do dve akcione grupe kojima se finansijski pomaže uz obavezno sufinansiranje akcione grupe.

Ciljevi

Stvaranje dodatne vrednosti proizvoda i otvaranje novih tržišta za poljoprivredne proizvode

Očekivani rezultati

Veća zaposlenost,

Stvaranje dodatne vrednosti proizvoda,

Otvoravanje novih tržišta za poljoprivredne proizvode,

Razvoj zajedništva

3. Naziv projekta Formiranje Centra za razvoj poljoprivrede – Agrobiznis centra (ABC)

Kratki opis projekta

U postojećim uslovima najefikasnija i najekonomičnija opštinska pomoć bi se ogledala u podršci osnivanju Centra za razvoj poljoprivrede. Ovaj centar bi bio sedište poljoprivrednih udruženja, opštinski informacioni centar, centar za pomoć poljoprivrednicima, prerađivačima itd. Rad Centra bi se finansirao iz opštinskog budžeta i komercijalnih aktivnosti sa ciljem da se vremenom postigne potpuna finansijska samostalnost. U drugoj fazi razvoja, Centar bi trebao da preuzme poslove matičenja i savetodavne službe, koncipiranja projekata prema različitim donatorima i investitorima itd. U narednom periodu je potrebno izraditi operativni plan rada ABC-a koji će definisati potreban broj zaposlenih, početne aktivnosti ABC-a, način i vremenski

rok postizanja finansijske održivosti centra, vlasništvo nad ABC-om itd. Uz izradu operativnog plana potrebno je odrediti i opremiti kancelariju/e ABC-a, štampati promotivne i informativne materijale, zaposliti najmanje dva inženjera poljoprivrede.

Ciljevi

Koordinirani razvoj poljoprivrede iz jednog, zajedničkog, centra

Očekivane koristi

Dva zaposlena

Poljoprivredni proizvođači i udruženja imaju centar za dobijanje informacija, pružanje pomoći itd.

Udruženja imaju stvorene pretpostavke za uspешan rad

Postoji centar za koncipiranje poljoprivrednih projekata

Postoji informativni centar za potencijalne investitore, kupce, donatore itd.

4. Naziv projekta Jačanje postojećih i formiranje novih udruženja i zadruga kao podsticaj proizvođačima za specijalizaciju proizvodnje

Kratki opis projekta

Zadugarstvo predstavlja šansu za brži razvoj individualnih domaćinstava koja kroz zadugarstvo ostvaruju svoj interes. U opštini Bosilegrad postoji nekoliko slabih udruženja. opština sem pomoći postojećim udruženjima treba da inicira i pomogne formiranje novih udruženja. Uloga opštine u ovom procesu se ogleda u podsticanju inicijalnih sastanaka poljoprivrednih proizvođača na kojima bi se predstavile prednosti i nužnost udruživanja, tehničkoj i finansijskoj asistenciji proizvođačima kod registracije i formiranja zadruga i udruženja. U početnom periodu ovim udruženjima će biti neophodna finansijska i tehnička pomoć. Najefikasnija pomoć gradske opštine bi se ogledala u formiranju zajedničke kancelarije za rad svih poljoprivrednih udruženja, njenom opremanju, izradi promotivnih materijala, i zapošljavanju dva inženjera poljoprivrede koji bi bili zaduženi za svakodnevni rad.

Ciljevi

Cilj je ojačati tržišnu i proizvodnu poziciju farmera

Poljoprivredna udruženja, poljoprivredni proizvođači

Očekivane koristi Dva zaposlena

Poljoprivredni proizvođači imaju centar za dobijanje informacija, pružanje pomoći itd.

Poljoprivrednim udruženjima su stvorene pretpostavke za uspešan rae

5. Naziv projekta Edukacija proizvođača – Sticanje novih znanja i uvođenje u praksu

Kratki opis projekta

U narednom periodu je potrebno uspostaviti stalni proces edukacije poljoprivrednih proizvođača, na način koji je prihvatljiv i razumljiv, i sa temama koje su od interesa za proizvođače. Zbog toga je potrebno organizovati kratku anketu radi definisanja najvažnijih tema i oblasti za poljoprivredne proizvođače. Na osnovu rezultata ankete potrebno je izraditi program edukacije odnosno definisati teme, vreme i mesto predavanja, najbolje predavače, i koncipirati projekat prema MPVŠRS. Predavanja, radionice, praktični treninzi, zimske škole itd. se moraju održavati u selima, i po mogućstvu na poljima i u štalama, kako bi se predavanja iskoristila i kao savetodavni rad na terenu. Stalni proces edukacije treba da obuhvati i male i velike proizvođače. načajnu pomoć u edukaciji pružaju proizvođači semena i sadnog materijala, mehanizacije, opreme i sl. U narednom periodu je poželjno da se promoteri semena, sadnog materijala, mehanizacije, opreme i sl. organizovano pozivaju u Bosilegrad, određenog dana, kako bi proizvođači mogli da dobiju dodatna saznanja na jednom mestu, i u toku istog dana. Opština ovakvo okupljanje može posebno da promoviše kao npr. „Dan poljoprivrede“ i poveže sa drugim poljoprivrednim dešavanjima (npr. izložba stoke).

Ciljevi

Sticanje novih saznanja i njihovo uvođenje u praksu opreme)

Očekivane koristi

Podizanje nivoa i kvaliteta proizvodnje kroz implementaciju dobijenih saznanja.

6. Projekat RAZVOJ SOCIJALNE Greenhouse EKONOMIJE

1. APLICANT: OPŠTINA BOSILEGRAD

2. PARTNER: opštine iz Prekograničnog REGIONa

3. TRAJANJE: 24 meseci

4. REZIME PROJEKTA:

Opšti cilj ove akcije je: da poboljša istraživanje i razvoj inovacija koje povezuju više održivih prihoda, zapošljavanje i obrazovanje odraslih u pravcu socijalne kohezije.

Promovisanjem socijalne ekonomije inovacije kroz jačanje veza između društvenih i poslovnih ciljeva, obrazovanje i istraživanja, ova akcija ima za cilj aktiviranje mogućnosti zapošljavanja i smanjenje socijalne isključenosti i izolacije u oblasti.

Cilj je: Da biste poboljšali u ovoj oblasti praksu model staklene bašte, rasadnika i primenjene tehnologije, kao dohodovnih mera, mera zapošljavanja i doživotnog učenja moraju se povećavati i kvalitet života i socijalne inkluzije ugroženih grupa. Izgradnjom partnerstva i povezivanjem sa različitim zainteresovanim stranama, kao što su lokalne samouprave, lokalne NVO, naučne institucije, univerzitet, direktni korisnici će biti zaposlen kao mera ka postizanju cilja i postizanje glavne ciljne grupe: najugroženiji pojedinci u opštinama Bosilegrad i Traekliano (žene, samohrane majke i nezaposlena lica). Tokom perioda od 24 meseca, četiri grupe aktivnosti će se sprovoditi za realizaciju četiri očekivana rezultata:

1. Osnivanje šest platenika za generisanje prihoda;
2. Izgradnja kapaciteta i veština u oblasti voćarstva, rasadničarstva, marketinga i prodaje za 60 ugroženih lica;
3. Uspostavljanje 2 Multi-istraživačka tima i interesnih grupa sa obe strane granice;
4. Razmena najboljih iskustava i promocija kampanje za poboljšanje vidljivosti iskustvo u regionu.

PRIORITETI	AKTIVNOSTI	MERE	NOSIOCI
1. Povećanje konkurentnosti voćarstva	1. Obnova postojećih i podizanje novih voćnjaka	podizanja trajnih nasada	
	2. Povećanje proizvodnje po jedinici površine	Izrada programa mera za povećanje prosečnog prinosa	
	3. Navodnjavanje	Ulaganja u sisteme navodnjavanja kapanjam i/ili anti frost na poljoprivrednom gazdinstvu za voćnjake	
	4. Povećanje skladišnih i rashladnih kapaciteta za voće	Ulaganja u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za voće,	
	5. Podsticanje udruživanja voćara	Podsticanje udruživanja (malih) proizvođača u raznovrsne specijalističke zadruge i njihovo povezivanje na regionalnoj i nacionalnoj osnovi Usavršavanja za proizvođače voća širenje informacija o ključnim konceptima , operativnim programima i tržišnim standardima	
	7. Prerada voća	Ulaganja u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje pogona za preradu voća	

2. Organizacija tržišta i marketing voća	1. Organizacija tržišta voćem	Izrada predloga projekata I udruživanje	
	2. Istraživanje tržišta voća	Sakupljanje sredstava I odabir eksperata za izradu istraživanja	
	3. Marketing i promocija voća i proizvoda	Programi marketinga lokalnih/kvalitetnih proizvoda (zaštićenih imena), sudjelovanje na sajmovima, promidžbeni materijal i sl.za voćnjake	

3. Edukacija voćara	1. Sustav trajnog stručnog obrazovanja i usavršavanje voćarstva	Uvođenje certificiranih tečajeva za stručno osposobljavanje voćara Obuka stručnih kadrova za potrebe voćarstva	
	2. Osnivanje regionalnih voćarskih proizvodnih jedinica za edukaciju i praksu	Financiranje i/ili sufinanciranje stručne edukacije i stručnih posjeta voditelja oglednih OPG sličnim gospodarstvima u inozemstvu.	

4. Unapređenje voćarske proizvodnje	Program razvoja voćarstva	2. Regionalizacija i izrada voćarskih programa	
	2. Baze podataka o voćarstvu	1. Baze podataka o voćarstvu	